

HAKİKAT SONRASI
GÜÇ OYUNU OLARAK BİLGİ

STEVE FULLER

ÇEVİREN
EMRE BİLGİÇ

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ İLE

SERİ EDITÖRÜ
IŞIL BAYAR BRAVO, HAMDİ BRAVO

©L FİLOZOFLARIN GÖZÜNDEN SERİSİ

- BAŞKASI VE ŞİDDET
- EMEK VE MÜLKİYET
- HAKİKAT SONRASI –GÜÇ OYUNU OLARAK BİLGİ–

STEVE FULLER

ABD, New York City doğumlu (1959). Columbia Üniversitesi Tarih ve Sosyoloji bölümünden mezun oldu (1979). Tarih ve bilim felsefesi alanlarında Cambridge ve Pittsburgh'da yüksek lisans ve doktorasını tamamladı (1985). Colorado, Virginia Tech ve Pittsburgh üniversitelerinde araştırma görevliliği ve doçentlik yaptı. İngiltere Durham Üniversitesinde sosyoloji ve sosyal politika kürsüsünün ardından (1994) İngiltere Warwick Üniversitesine geçti (1999). British Association for the Advancement of Science Sosyoloji bölüm başkanlığı yaptı (2008). Danimarka, Almanya, İsrail, Japonya, Hollanda, Norveç, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Sosyal Epistemoloji alanında, Warwick Üniversitesi Auguste Comte Kürsüsüne atandı (2011). Hâlen bu görevi yürütmektedir.

Başlıca eserleri: *Science/Concepts in Social Sciences* (1997), *Thomas Kuhn* (2000), *Social Epistemology* (2002), *Kuhn vs. Popper* (2004), *The Philosophy of Science and Technology Studies* (2006), *The New Sociological Imagination* (2006), *Science vs. Religion* (2007), *The Sociology of Intellectual Life* (2009), *Humanity 2.0* (2011), *The Proactionary Imperative* (2014, Veronika Lipinska ile), *Knowledge* (2015).

EMRE BİLGİÇ

Ankara doğumlu (1989). Anadolu Üniversitesi Felsefe bölümünden (2016) ve Ankara Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu (2019). Ankara Üniversitesi Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalında *Fichte Felsefesinde Wissenschaftslehre'nin Temel İlkelerine göre Hukuk ve Ahlak Arasındaki Ayrım* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı (2020). Hâlen aynı anabilim dalında doktora çalışmasını yürütmektedir. Alman İdealizmi ve Fichte konusunda hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır. *Kualia Analitik Felsefe Dergisi*'nde yazarlık ve çevirmenlik yapmaktadır. Başlıca çevirileri: *Akılın Kaderi: Kant'tan Fichte'ye Alman Felsefesi* (2022); *Stanford Felsefi İdeolojiler* ('Sosyalizm' maddesi, 2022).

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	
HAKİKAT SONRASI ÇAĞINDA BİLİM VE POLİTİKA: PARETO’NUN GİZLİ ELİ	20
I	
BREXIT: POLİTİK UZMANLIK HALKIN İRADESİYLE KARŞILAŞIYOR	31
1. Giriş	31
2. Politika ve Bilimde Uzman Karşıtı Dönüşüm	32
3. Brexit’te Uzman Karşıtları Uzmanları Kendi Oyunlarında Nasıl Yendi?	38
4. Uzman Karşıtları Brexit Maçında Kendi Kalesine Nasıl Gol Attı?	45
2	
HAKİKAT SONRASI DURUMU HAKKINDA FELSEFENİN BİZE ÖĞRETTİKLERİ VE ÖĞRETMEDİKLERİ	53
1. Hakikatin Hakikat Sonrası Tarihi	53
2. Hakikat Sonrası Hayalgücünün Potası olarak Retoriğin Doğuşu	58
3. Eğlence Endüstrisinin Modal Gücü	72
4. Hakikatin Hakikat Sonrasına Görünme Biçimi: ‘Sahte Felsefe’ olarak Veritizm	78
5. Konsensüs: Bilimin Düzenleyici İdeali olarak İmal Edilmiş Rıza?	87

	3	
HAKİKAT SONRASI BİLİMLERİ OLARAK SOSYOLOJİ VE BİLİM VE TEKNOLOJİ ÇALIŞMALARI	94	
1. <i>Sosyoloji ve Kimliğin Toplumsal İnşası</i>	94	
2. <i>Bilim ve Teknoloji Çalışmaları ve Bilimsel Oyunbazlık</i>	102	
	4	
HAKİKAT SONRASININ AKADEMİYLE İLGİLİ BOYUTU: KEŞFEDİLMEMİŞ KAMUYA AÇIK BİLGİ	118	
1. <i>Giriş: Akademinin Epistemik Kusurları ve Hak İddiaları</i>	118	
2. <i>Akademik Rantçılık Sorunu ve Disiplinlerarası Panzehiri</i>	126	
3. <i>Başarı Kültü ve Askerî Endüstriyel Bilgi İstenci</i>	136	
4. <i>Askerî Endüstriyel Bilgi İstencinin Merkezi Olarak Şirket</i>	146	
5. <i>Sonuç: Fritz Haber'in Önleyicilik Masalı ve Disiplinlerarasılığa Dair Daha Büyük Dersler</i>	152	
6. <i>Ek: 'Aşırı Enformasyon'un Köklü Tarihine Önsöz</i>	156	
	5	
BİLİMİN KİŞİSELLEŞTİRİLMESİ: HAKİKAT SONRASI DURUMU İÇİN BİR PROJE	174	
1. <i>Protbilim: Dürüst ve Kişisel Bilim</i>	174	
2. <i>İlk Protbilimci olarak Halk Aydını</i>	179	
3. <i>Bilim Tüketicisi Olması Gerekmeyen Bilim Müşterisi</i>	184	
4. <i>Kişiselleştirilmiş Bilimin Demokrasi ve Üniversitenin Geleceğindeki Rolü</i>	190	
5. <i>Ara oyun: Vikipedi Derman Olacağı Elitist Hastalıktan Daha Kötü bir Demokratik Bir Çare mi?</i>	202	
6. <i>Kişiselleştirilmiş Bilime Karşı Kabul Edilebilir bir Bilimsel Yanıtın Tarihsel Emsalleri ve Gelecekteki Başarı Olanakları</i>	209	

	6	
ZAMANIN OYUN SAHASINDA POLİTİKA VE BİLİMİN PERFORMANSI	217	
1. <i>Weberci Diyalektik: Politika Felsefesi ile Bilim Felsefesinin Buluştuğu Yer</i>	217	
2. <i>Modal Güç ya da Mümkün Olanı Gerçekleştirme Sanatı</i>	222	
3. <i>'-miş gibi': Olgu-Kurgu Ayırımının Politikası ve Bilimi</i>	227	
4. <i>Modal Gücün Kuantumcu Doğası</i>	231	
5. <i>Modal Gücün Kuantumcu Tarihyazımına Önsöz</i>	235	
	7	
ÖNGÖRÜ: HAKİKAT SONRASININ OYUN ALANI OLARAK GELECEK	239	
1. <i>Giriş: Hatadan Hakikat Türeten Simya</i>	239	
2. <i>Tahmin: Geçmişin Gelecekle İlişkisi</i>	243	
3. <i>Bilim Öngörüde Bulunmaya Yardım mı eder yoksa Zarar mı Verir? Uzmanlık Olarak Bilirkişiliğin Kaderi</i>	248	
4. <i>Düşünülemez Olanı Düşünmeyi Öğrenmek: Hakikat Sonrasının Deneme Alanı</i>	257	
5. <i>Süper Öngörü: Kıyamete Daima Hazır Olma Sanatı</i>	264	
6. <i>Sonuç: Süper Öngörüden Sağmacı Yönetime</i>	275	
		TARTIŞMANIN ÖZETİ
		285
		SÖZLÜKÇE
		287
		KAYNAKÇA
		301
		DİZİN
		317

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Hakikat sonrası: Güç Oyunu olarak Bilgi'yi yazmaya 2016'nın sonunda –*Oxford İngilizce Sözlüğü*'nün 'hakikat sonrası'nı Brexit ve Donald Trump'ın şaşkırtıcı popülist zaferlerinden ötürü yılın sözcüğü ilan etmesinden kısa bir süre sonra– başladım. Kitabın temel tezini Jack Stilgoe sayesinde *The Guardian* gazetesinin 15 Aralık 2016 sayısında 'Bilim daima bir parça hakikat sonrası olmuştur' başlığı altında ilk kez yayımladım. Bu başlık sadece son politik gelişmeleri yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda önceki ay Kraliyet Cemiyeti'nde 'Evrim Teorisindeki Yeni İstikametler' konusunda düzenlenen yüksek profilli bir konferansı da işaret ediyordu. Bu konferans Neo-Darwinci ortodoksluğa karşı çıkan etkileyici bir grup eleştirmeni bir araya getirmişti (bilimsel yaratılışçılığı –diğer adıyla 'akıllı tasarım teorisi'ni– destekleyenler kayda değer bir istisnaydı). Bu dışlanmayı bilimin 'açıklık' konusundaki ikiyüzlü yaklaşımının bir kanıtı olarak değerlendirdiğim gazete yazısı, tahmin edileceği üzere çoğu düşmanca olan 400'den fazla yanıt aldı. Bu yazıdan doğmuş olan ve şu an okuyor olduğunuz metin, hakikat sonrası durumumuzu köklü bir tarihsel ve felsefi bağlam içerisinde anlayışla resmeden tek kitap olmaya muhtemelen devam ediyor.

Kuşkusuz ki bilimciler ikiyüzlülüklerinde yalnız değildir. Felsefeciler bir hakikat tanımı üzerinde hiçbir zaman uzlaşmamış olsa da 'hakikat sonrası'na karşı açıkça düşmanlık sergilerlerken sanki böyle bir uzlaşma varmış gibi konuşurlar. Örneğin Amerikan felsefeci Harry Frankfurt 1986'da ilk kez 'saçmalığı' 'hakikate kayıtsızlık' olarak tanımladığında iki yüzlü bir tutum gösteriyordu. Hiç şaşkırtıcı değil ki onu

okuyanlar saçmalayanların sözümona ‘kayıtsız’ kaldıkları ‘hakikat’ denen şey hakkında daha bilge hâle getirilmedi. Elbette Frankfurt bildiğimiz olgularla uyumlu ‘sağduyusal’ bir hakikat kavramından medet umuyordu. Problem şu ki ‘saçmalayanlar’ dediği kişiler de aynı şeyi yapıyor. Öyleyse burada Frankfurt gibi analitik felsefecilerin bizden beklendiğinden daha net olmamız gerekir.

Saçmalamayanları ve saçmalayanları –yani hakikat anlatıcılarını ve hakikat sonrası anlatıcılarını– birleştiren şey ikili bir retorik stratejidir: (i) Söylenmesi gerekeni çelişkiden kaçacak biçimde söylersiniz. Böylece hakikati kavradığımızı temellendirmiş olursunuz. (ii) Söylenmeyenleri, yine çelişkiden kaçacak biçimde fakat bu sefer amaçlarınıza hizmet eden bir şeyi ortaya çıkaracak şekilde tamamlarsınız; böylece hakikate dair kavrayışınızın derinliğini temellendirmiş olursunuz. Bu iki katmanlı stratejiyi değerlendirmenin en doğal yolu onun ‘gerçekçiliği’ [*verisimilitude*] –diğer bir deyişle hakikatin görüntüsünü– hedeflediğini söylemektir. Peki bu ‘hakikat’ midir yoksa ‘hakikat sonrası’ mıdır? Gerçekçilik iyi tarihçelerin ve tarihsel romanların ortak bir özelliğidir. Amerikan komedyen Stephen Colbert bunu ‘hakikatimsi’ [*truthiness*] olarak adlandırıyor –bu da saçmalığın saçma bir kavram olduğunu gösteriyor!

Öte yandan, hakikat anlatıcılarının ikiyüzlülüğünün farkında olan hakikat sonrası anlatıcıları, sıradan anlamıyla ‘olguları’ inkar etmez. Bununla birlikte, olgular tartışma ve çekişmeleri sonlandırmaz. Aksine olgular onların anlaşılması gereken bağlamlar hakkındaki tartışma ve çekişmelerde kullanılacak kaynaklardır. Nitekim ‘olguları çarpıtmak’, ‘istatistikleri manipüle etmek’ veya ‘veriyi işine geldiği gibi seçmek’ gibi, tartışmanın o veya bu tarafına yöneltilen suçlamaları sıklıkla duyarız. Bu pratikler şeytanlaştırılmış olsa da herhangi bir tartışmada hem ‘melekler’ hem de ‘şeytanlar’ tarafından rutin olarak kullanılırlar. Hakikat sonrası üzerine yazdığım en son kitap olan *Hakikat Sonrası Durumu için*

5 BİLİMİN KİŞİSELLEŞTİRİLMESİ: HAKİKAT SONRASI DURUMU İÇİN BİR PROJE

1. *Protbilim: Dürüst ve Kişisel Bilim*

Hakikat sonrası dünyasında ‘bilimsel konsensüs’ fikri kuşkuyla karşılanabilir, fakat bilimin kendisi hiçbir şekilde reddedilmez. Aksine kişisel olarak ele alınır. Tutumdaki bu değişim, Protestan Reformu sırasında meydana gelen değişime –Hristiyanlığın, ‘yüksek kilise’ kürsüsünden muazzam bir Latin esrarıyla sunulan birleşik bir öğreti olmaktan çıktığı momente– benzetilebilir. Hristiyanlık o vakitten sonra bir inançlar çoğulluğu hâline gelmiş ve takipçileri Kutsal Yazılar konusunda kendi özel yorumlarına bel bağlamıştır. Bilim sözü konusu olduğunda bu süreci ‘Protestan Bilim’in kısaltması olacak şekilde *Protbilim* olarak adlandırdım (Fuller 2010: Bölüm 4); bu tabiri, örneğin akıllı tasarım teorisi, alternatif tıp ve *Vikipedi*’nin paralel yükselişlerinde belirgin olan bir modeli içerecek şekilde kullanıyorum.

Protestan Reformu, bilindiği gibi Max Weber’in Batı zihninin ‘büyüsünün bozulması’ olarak tarif ettiği, Avrupa’nın sekülerleşmesine giden yoldaki ilk adımdı. Protbilimin bu süreçle ilişkisi belirsizdir, zira hem bilimsel otoritenin büyüsunü bozmuş hem de bilimin kendisine yaşamı şekillendiren bir bilgi biçimi olarak yeniden büyüülü bir hava katmıştır (Fuller 2006b: Bölüm 5). Her hâlükârda *Protbilim*, iddiaları için evrensel bir faaliyet alanını hedefleyen herhangi bir bilgi biçiminin, inananları için evrensel bir çekiciliğe sahip olması gerektiği fikrini çok ciddiye alır. Daha moda bir deyişle, kişi-

*1. Weberci Diyalektik: Politika Felsefesi ile Bilim
Felsefesinin Buluştuğu Yer*

Bilim ve politikanın metafizik açıdan az çok farklı olduğu fikri, politika bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi politik yönelimli akademik disiplinlerin fiilî politikadan ayrı tutulmasına yardımcı olmuştur. Max Weber bir asır önce Münih'te üniversite öğrencilerine verdiği bir çift derste bu meseleyi oldukça etkili bir şekilde gündeme getirmiştir: “Meslek Olarak Bilim” (1917) ve “Meslek Olarak Politika” (1919). Weber bilimi *wertrational* (‘değere bağlı rasyonel’), politikayı ise *zweckrational* (‘amaca bağlı rasyonel’) bir uğraş olarak görüyordu. Kuşkusuz o, bilimci ve politikacının ‘ideal tipleri’ olarak adlandırdığı şeylerden bahsettiğini iddia etmişti, ancak bunları ‘stereotipler’ olarak adlandırmak bizim için uygunsuz olmayacaktır.

Bilimci, hakikatin peşinde koşarken sonucunu bilmek zorunda değilse ilkelidir. Kendisini nihai olarak hiçbir kontrolünün olmadığı bir ölçüte karşı sorumlu tutan, o garip post-Kantçı anlayışa göre bir ‘gerçekçi’dir. Bu ‘zihinden bağımsız’ gerçeklik anlayışı, aşkın İbrahimi Tanrı’nın seküler kalıntısıdır. Nitekim bilgi iddialarımızın nihai doğruluğu, Tanrı’nın yaşantılarımız hakkında verdiği Kesin Hüküme benzer. Bilimdeki yöntem, ahlaki kuralların bu tür dinlerde sahip olduğu işlevi yerine getirir –kurtuluşa giden kusursuz bir formül olarak değil, değeri her zaman dolaylı olarak gösterilen buluşsal bir yöntem olarak iş görür. (‘Buluşsal yöntem’